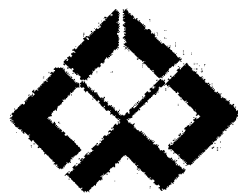

(حماسه ی ایران، تاریخ هشت سال دفاع مقدس از مهرداد غفارزاده)

دانشگاه شیراز

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

بررسی جلوه های دفاع مقدس در ادبیات کودک و نوجوان

استاد راهنما:

دکتر جهانگیر صفری

استاد مشاور:

دکتر سیدجمال الدین مرتضوی

پژوهشگر:

نادعلی حدادی طاقانکی

۱۳۸۸ / ۴ / ۳۰

خرداد ۱۳۸۸

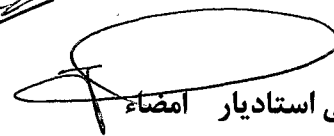
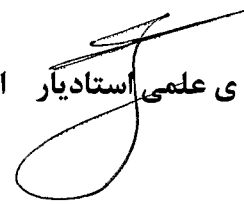
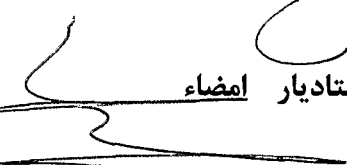
اطلاعات مدرک علمی ارائه
تسبیح حضرت

۱۱۵۴۲۲

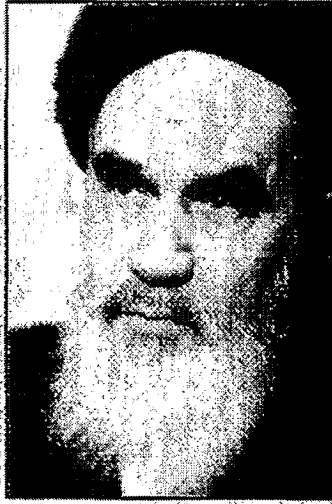
دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه ی آقای نادعلی حدّادی طاقانکی جهت اخذ درجه ی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی با عنوان : بررسی جلوه های دفاع مقدّس در ادبیات کودک و نوجوان در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۲۰ با حضور هیأت داوران زیر بررسی و با رتبه ی عالی / نمره ی ۱۹/۵۰ مورد تصویب نهایی قرار گرفت .

۱. استاد راهنمای پایان نامه دکتر جهانگیر صفری با مرتبه ی علمی استادیار امضاء
۲. استاد مشاور پایان نامه دکتر سید جمال الدین مرتضوی با مرتبه ی علمی استادیار امضاء
۳. استاد داور داخلی دکتر اسماعیل صادقی با مرتبه ی علمی استادیار امضاء
۴. استاد داور خارجی دکتر حمید رضایی با مرتبه ی علمی استادیار امضاء

دکتر جهانگیر صفری
معاون پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی

**خداوندا!!! این دفتر و کتاب شهادت را همچنان به روی
مشتاقان باز و ما را هم از وصول به آن محروم مکن.
خداوندا!!! کشور ما و ملت ما هنوز در آغاز راه مبارزه اند
و نیازمند به مشعل شهادت، تو خود این چراغ پر فروغ
را حافظ و نگهبان باش.**

هر روز. ما در جنگ برکتی داشته‌ایم که در همه
صحنه‌ها از آن بهره‌جسته‌ایم.

ما انقلابیان را در جنگ به جهان صادر نموده‌ایم.
ما مظلومیت خویش و ستم متجاوزان را در جنگ
ثابت نموددایم.

ما در جنگ پرده از چهره‌ترویر جهانخواران کنار زده‌ایم.
ما در جنگ دوستان و دشمنانمان را شناخته‌ایم.
ما در جنگ به این نتیجه رسیددایم که باید روی پای
خودمان بایستیم.

ما در جنگ ابهت دو ابرقدرت شرق و غرب را شکستیم.
ما در جنگ به مردم جهان و خصوصاً مردم منطقه نشان
دادیم که علیه تمامی قدرت‌ها و ابرقدرت‌ها سالیان سال
می‌توان مبارزه کرد.

جنگ ما فتح فلسطین را به دنبال خواهد داشت.
جنگ ما جنگ حق و باطل بود و تمام‌شدنی نیست.
جنگ ما جنگ فقر و غنا بود.

جنگ ما جنگ ایمان و رذالت بود و این جنگ از آدم تا ختم
زندگی وجود دارد.

ما در جنگ برای یک لحظه هم نادم و پشیمان از عملکرد
خود نیستیم.

راستی مگر فراموش کرددایم که ما برای ادای تکلیف
جنگیددایم و نتیجه فرغ از بودداست؟!

امام خمینی

۱۳۶۷/۱۲/۳

امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه):

من با جرأت مدعی هستم که ملت ایران و توده میلیونی آن در عصر حاضر بهتر از ملت حجاز در عهد رسول الله ﷺ و کوفه و عراق در عهد امیرالمؤمنین و حسین بن علی ﷺ می باشند آن حجاز که در عهد رسول الله ﷺ مسلمانان نیز اطاعت از ایشان نمی کردند و با بهانه هایی به جبهه نمی رفتند که خداوند تعالی در سوره توبه با آیاتی آنها را توبیخ فرموده و وعده عذاب داده است.

... اسلام باید افتخار کند چنین فرزندان تربیت نموده و ما همه مفتخریم که در چنین عصری و در پیشگاه چنین ملتی می باشیم.

وصیتنامه سیاسی الهی

- ما به نام و یاد شهدا و عکس و یادگاری شهدا ، همواره افتخار خواهیم کرد .
- از همه ی نگارندگان حوادث درخواست می کنم از ثبت و ضبط جزئیات این دوران غفلت نکنند.
- زنده نگه داشتن یاد شهدا کمتر از خود شهادت نیست .
- بی شک لحظات پرمعنا و پرماجرایی هر یک از این شهادت ها و حماسه ها ثبت شود ، غنی ترین میراث معنوی برای تاریخ به جا می ماند .

تشکر و قدردانی :

از استادان گرانقدرِ خودم که در محضرشان ، فیض برده و بهره ها جُسته ام ؛ تشکر و قدردانی می نمایم ، به ویژه از استاد راهنمایِ عزیزم جناب آقای دکتر جهانگیر صفری که با راهنمایی های ارزشمندِ خود ، مرا در نوشتنِ این اثر ، بسیار کمک و یاری نمودند ؛ همچنین از استاد مشاورِ عزیزم جناب آقای دکتر سیدجمال الدین مرتضوی که با مشاوره های خود در انجام یافتنِ این پایان نامه ، بسیار اثرگذار بودند ، سپاسگزارم .

کلیه حقوق مادی مترتب بر
نتایج مطالعات ، ابتکارات و نوآوری های
ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه شهرکرد است .

تقدیم به چهارگلِ زیبایِ باغِ زندگی ام
که در چهارگوشه یِ دلم جای دارند؛
و تقدیم به همسرِ فداکار و مهربانم.

چکیده :

دفاع مقدس رزمندگان دلیر اسلام در تمامی جبهه های جنگ تحمیلی ، سرشار از صحنه های زیبا و دل انگیز دلاوری ها و فداکاری های آنان در برابر تجاوزگری و خوی پلید دشمن است . در طول جنگ هشت ساله ، مظاهر و جلوه های زیبای گوناگونی از رشادت ها ، ایثار ، از خود گذشتگی و جان فشانی های رزمندگان رشید میهن اسلامی به وجود آمد که بی گمان در تاریخ پرافتخار ایران عزیز ، تا ابد خواهد درخشید .

از نمونه های بارز این جلوه ها می توان به ؛ شهدا ، جانبازان ، آزادگان ، خانواده ی معظم شهدا ، روحیه ی بلند شهادت طلبی ، بسیجیان دلاور ، ارتشیان شجاع ، سپاهیان غیرتمند ، جهادگران جهاد سازندگی این سنگرسازان بی سنگر و ... اشاره نمود که در ادبیات انقلاب اسلامی نمود فراوان پیدا کرده اند و بالطبع در گستره ی ادبیات کودک و نوجوان نیز دیده می شوند .

در این پایان نامه به بررسی چگونگی نمود و جلوه های دفاع مقدس هشت ساله ی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران ، در ادبیات کودکان و نوجوانان پرداخته می شود .

از آنجایی که کودکان و نوجوانان ، آینده سازان مملکت اسلامی ما می باشند و تربیت آنان بسیار مهم است و ادبیات کودک و نوجوان یکی از شاخصه های تربیتی آنان به شمار می رود ؛ دفاع مقدس نیز به عنوان یکی از مهمترین مسائل کشور هم بر زندگی کودکان تأثیر گذاشته است و هم در ادبیات مربوط به آنان منعکس گشته است ، نویسندگان کتاب های کودکان بنابر رسالتی که بر دوش داشته اند برای آشنایی کودکان با مسئله ی جنگ جلوه هایی از این موضوع را در کتاب های خود آورده اند ، هرچند این اشارات و جلوه ها ، کاستی های زیادی دارد ، اما قابل توجه است و در این پژوهش به آن پرداخته شده و این پایان نامه در سه فصل به موضوعات زیر می پردازد :

- فصل اول کلیات ، شامل مقدمه و معرفی طرح
- فصل دوم بررسی جلوه های دفاع مقدس در کتاب های درسی (دوره های : ابتدایی ، راهنمایی ، متوسطه و پیش دانشگاهی)
- فصل سوم بررسی جلوه های دفاع مقدس در ادبیات داستانی و شعر کودک

واژگان کلیدی : دفاع مقدس - ادبیات کودک و نوجوان - شهید - بسیجی - رزمنده - و ...

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فهرست مطالب.....
۴	فصل اول.....
۵	کلیات.....
۵	مقدمه.....
۵	معرفی طرح.....
۶	ارتباط ادبیات و جامعه.....
۶	انقلاب اسلامی و تاثیر آن در آثار ادبی.....
۷	دوران دفاع مقدّس و آثار ادبی.....
۸	دفاع مقدّس.....
۹	اهداف اصلی طرح.....

پیشینه ی تحقیق و بررسی منابع.....	۱۰
تعریف ادب و ادبیات.....	۱۱
تعریف ادبیات کودک از دیدگاه دیگران.....	۱۲
تعریف ادبیات کودک.....	۱۴
کارکردهای ادبیات کودک و نوجوان.....	۱۴
کاربرد و اهداف ادبیات کودکان.....	۱۵
سیر تحول تاریخی ادبیات کودکان و نوجوانان در جهان.....	۱۷
سیر تحول تاریخی ادبیات کودکان و نوجوانان در ایران.....	۱۹
نقش کودکان و نوجوانان در آفرینش ادبیات ویژه ی خودشان.....	۲۲
افزایش شگفت انگیز تیراژ کتاب ها بعد از انقلاب اسلامی.....	۲۲
مجلّات خاصّ بچه ها.....	۲۲
تربیت فرزند از دیدگاه امام علی (ع).....	۲۳
سنّ مناسب برای تربین دینی.....	۲۴
کلیّاتی در باره ی داستان نویسی.....	۲۵
اهمّیت قصه و داستان.....	۲۶
ویژگی های کتاب خوب.....	۲۷
ادبیات داستانی جنگ.....	۲۹
تعریف ادبیات داستانی جنگ.....	۲۹
طرح مسائل غم انگیز در ادبیات کودک.....	۲۹
طرح مسئله مرگ.....	۳۲
فصل دوم.....	۳۴
قسمت نخست.....	۳۵
بررسی جلوه های دفاع مقدّس در کتاب های درسی دوره ی ابتدایی.....	۳۵
شیوه ی پژوهش.....	۳۶
پایه ی اوّل ابتدایی.....	۳۷
پایه ی دوم ابتدایی.....	۳۷
پایه ی سوم ابتدایی.....	۳۸
پایه ی چهارم ابتدایی.....	۴۱
پایه ی پنجم ابتدایی.....	۴۳
نتیجه قسمت نخست.....	۴۹
قسمت دوم.....	۵۱
بررسی جلوه های دفاع مقدّس در کتاب های درسی دوره ی راهنمایی.....	۵۱
پایه ی اوّل راهنمایی.....	۵۳
پایه ی دوم راهنمایی.....	۵۸
پایه ی سوم راهنمایی.....	۶۸
تحلیل و نتیجه گیری قسمت دوم.....	۸۲
قسمت سوم.....	۸۴
بررسی جلوه های دفاع مقدّس در کتاب های متوسطه و پیش دانشگاهی.....	۸۴

۸۵.....	سال اول دبیرستان.....
۹۳.....	سال دوم دبیرستان.....
۹۴.....	سال سوم دبیرستان.....
۹۸.....	خاطرات و خاطره نویسی.....
۱۲۳.....	نتیجه قسمت سوم.....
۱۲۴.....	فصل سوم.....
۱۲۵.....	بررسی جلوه های دفاع مقدس در ادبیات کودک و نوجوان.....
۱۲۶.....	شهادت.....
۱۲۷.....	جانبازی و جانبازان.....
۱۲۸.....	آزادگی.....
۱۳۰.....	بسیج.....
۱۳۱.....	دلآوری های کودکان در جبهه.....
۱۳۲.....	کمک به جبهه.....
۱۳۳.....	مردم پشت جبهه.....
۱۳۴.....	امدادهای غیبی.....
۱۳۴.....	آثار کودکان.....
۱۳۷.....	قسمت نخست.....
۱۳۷.....	داستان کودک و نوجوان.....
۲۱۵.....	داستان درباره ی آزادگان.....
۲۲۸.....	رمان های نوجوانان و برخی داستان های کوتاه.....
۲۷۵.....	یک نکته ی اساسی.....
۲۷۶.....	بررسی تصاویر کتاب ها.....
۲۸۷.....	قسمت دوم.....
۲۸۸.....	شعر کودک و نوجوان.....
۳۱۹.....	نتیجه گیری نهایی.....
۳۲۱.....	منابع.....
۳۲۷.....	تصویر پژوهشگر.....
۳۲۹.....	چکیده ی انگلیسی.....
۳۳۱.....	تصویب نامه ی انگلیسی.....

فصل اوّل

فصل اوّل

۱- کلیّات

۱-۱- مقدمه :

ادبیات کودک و نوجوان ، یکی از ارکان اصلی و مهمّ فرهنگ و ادبیات هر جامعه ای است اگرچه در نگاه نخست ممکن است چندان دارای اهمّیت نباشد و با اندکی سطحی نگری ادبیات کودک و نوجوان را ، بتوان موضوعی بسیار ساده انگاشت ؛ اما اهمّیت فوق العاده ی این گونه ی ادبی خاصّ ، بر اهل دانش و بصیرت و همچنین دست اندرکاران فرهنگ و دانش جامعه ، پوشیده نیست . ادبیات کودک و نوجوان ، ادبیاتی ویژه است که چون در ارتباط با گروهی خاصّ و ویژه از افراد جامعه ، قرار دارد ، بسیار حساس و دارای ظرافت خاصّ نیز می باشد . در همین آغاز بحث ، یاد آوری این نکته ضروری می نماید که ؛ منظور از بررسی ادبیات کودک و نوجوان ، در حقیقت بخشی از آن ، یعنی ادبیات داستانی کودک و نوجوان و شعر کودکِ دوران دفاع مقدّس و پس از آن و به ویژه کتاب های درسی دوره ی ابتدایی ، دوره ی راهنمایی و دوره ی متوسطه و پیش دانشگاهی سال های تحصیلی اخیر می باشد .

۱-۲- معرفی طرح :

در این پایان نامه به بررسی نموده ها و جلوه های دفاع مقدّس ۸ ساله ، در گستره ی ادبیات کودک و نوجوان (کتاب های درسی و ادبیات داستانی و شعر کودک و نوجوان) پرداخته می شود . برای دست یابی به این مقصود ، باید ، در باره ی سه موضوع اصلی ، یعنی : ارتباط ادبیات و جامعه ، انقلاب اسلامی و تأثیر آن در آثار ادبی ، دوران دفاع مقدّس و آثار ادبی ، هر چند به اجمال ، به جست و جو و بررسی پرداخت .

۱-۲-۱- ارتباط ادبیات و جامعه

فرهنگ و ادبیات از موضوعات ناگسستنی هر جامعه ای هستند و به طور کلی برای شناخت هر جامعه باید به سراغ فرهنگ و ادبیات آن جامعه رفت. ادب و فرهنگ آینه ی تمام نمای زندگی انسان ها و برخاسته از محیط اجتماعی آنهاست. زیرا نتیجه ی تأثیر انسان بر جامعه و جامعه بر انسان، خلّاق است.

« آثار ادبی همواره، محصول و مولود حیات و محیط اجتماعی است و همواره منتقدان سعی نموده اند که علل و موجبات تحوّل اسالیب و تغییر متون ادبی را در ادبیات، از طریق پژوهش در اوضاع و احوال اجتماعی بیان نمایند. »

(ویلیام، ج، گریس، ۱۳۶۳، صص ۲۵ و ۲۷)

رابطه ی ادبیات و جامعه شناسی، رابطه ای بسیار نزدیک است به گونه ای که نمی توان آنها را از هم جدا نمود زیرا نویسنده یا شاعر، زاده شده در جامعه ی خویش است و در آن بزرگ شده است و با مردم جامعه و مسائل آنها، ارتباط تنگاتنگی دارد.

در واقع خلّاقیت و ذوقی که در وجود نویسنده و هنرمند به ظهور می رسد، بر آمده از حوادث و اوضاع و احوال سیاسی و اجتماعی و فرهنگی جامعه است. به عبارت دیگر همان گونه که پیشتر اشاره شد، آثار ادبی آینه ای تمام نما برای مسائل جامعه می باشد.

جامعه شناسی ادبیات فارسی، شاخه ای از علوم جامعه شناسی است و:

« عبارت است از توجیه مطالب و حوادث اجتماعی مندرج در کتب نظم و نثر زبان فارسی »

(سلیم، ۱۳۷۷، ص ۱۳)

ادبیات جامعه ی ایران، با توجه به فرهنگ دینی و اسلامی آن، سرشار از مفاهیم و مضامین دینی است، به گونه ای که می توان آن را آمیزه ای از اعتقادات اسلامی و ملی دانست. گرچه با ورود فرهنگ و ادبیات اروپایی، در سده ی اخیر و تأثیر پذیری های ناگزیر، تحولاتی را در ساختار و مضامین آن مشاهده می کنیم.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ادبیات و فرهنگ ایران، رنگ و صبغه ی دینی خود را باز به دست آورد و مسائل اخلاقی و مذهبی در آن پر رنگ تر شد و ارزش های متعالی اجتماعی و اسلامی در آن رشد یافت.

۱-۲-۲- انقلاب اسلامی و تأثیر آن در آثار ادبی

همان گونه که پیشتر اشاره شد، انقلاب اسلامی در ادبیات جامعه تأثیر فراوان گذاشت و این امر غیر قابل انکار است. اصولاً، پیروزی هر انقلابی در هر جامعه ای بدون تغییر و تأثیر در ادبیات و فرهنگ آن جامعه، امکان پذیر نیست و بی معنی خواهد بود.

بنابر این در جامعه ی ایران نیز، با پیروزی انقلاب اسلامی به طور طبیعی شاهد حاکم شدن ارزش هایی در جامعه بودیم که پیش از آن، نبودند و یا خیلی کم رنگ بودند. همه ی این تغییرات و تأثیرات در عرصه و گستره ی فرهنگ و ادبیات جامعه رخ نموده است و خود را نشان می دهد. این نیز امری مسلم است که این تأثیرات و تغییرات همسو با آرمان ها و دیدگاه های انقلاب اسلامی و جامعه ی انقلابی و حوادث مهم آن بوده است.

۱-۲-۳- دوران دفاع مقدّس و آثار ادبی

جنگ ، همان گونه که در بخش های گوناگون جامعه ، همچون اقتصاد ، صنعت ، سیاست و ... تأثیرات شگرف و عمیقی ، می گذارد ، فرهنگ و ادبیات جامعه را نیز دچار دگرگونی های زیادی می نماید .

(حماسه ی ایران، تاریخ هشت سال دفاع مقدس از مهرداد غفارزاده)

دفاع مقدّس ۸ ساله ، نیز به مثابه ی یک تحوّل عظیم ، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ، با به همراه داشتن مفاهیم ارزش مندی همچون ؛ ایثار ، شهادت ، فداکاری ، بسیج و بسیجی ، رزمنده ، شهید ، جانباز ، آزاده ، مبارزه با تجاوز ، مقابله با ستم ، ایستادگی در برابر استکبار ، دفاع از کیان مملکت ، و امثال آن تأثیر نسبتاً چشمگیر در ادبیات و فرهنگ جامعه داشته است .

ادبیات کودک و نوجوان نیز در این دگرگونی از انقلاب اسلامی و به ویژه از دوران دفاع مقدّس ، تأثیر فراوان پذیرفت که منجر به پدیدار شدن نوعی ادبیات پایداری در حوزه ی آثار کودک و نوجوان گردید.

« بعد از انقلاب ، ادبیات کودکان و نوجوانان ، مثل همه ی شئون ادب و فرهنگ ایران ، تحت تأثیر جوّ دینی واقع شد و از اندیشه های مادی و غیر دینی پیش از آن فاصله گرفت . »

(یاحقی ، ۱۳۷۸ ، ص ۲۹۹)

ادبیات کودک و نوجوان پس از جنگ و جهاد و دوران دفاع مقدس ۸ ساله دچار تغییرات و تحولات عمیقی شد که مهم ترین اثر آن بوجود آمدن شعر و داستان های جنگ می باشد، که در آنها تعبیرات و اصطلاحات رزمندگان اسلام و دلاوران عرصه های ایثار و شهادت نیز دیده می شود.

« مسأله ی جنگ و بینش های حماسی و عارفانه ای که به دنبال آن همگانی شد و بر قلم و اندیشه ی اغلب نویسندگان چیرگی یافت در آثار ادبی خاصّ کودکانِ عصر انقلاب هم اثر گذاشت.

اما از آن جا که این امور به صورت افراط آمیز و شتابزده و از روی نا آشنایی با طبع و اندیشه ی واقعی کودک، در آثار، چهره نمود، نتایج آن چندان موفقیت آمیز ارزیابی نمی شود.

به ویژه که گاهی از جنبه های هنری و ظاهری یعنی مثلاً، تأکید بر زبان و عواطف خاصّ کودکان، نقاشی مناسب، صفحه آرایی و مهارت های فنی هم بی بهره مانده است. » (همان، ص ۲۹۹)

در این پژوهش تلاش می شود به این گونه نمود ها و آنچه که مربوط به جنگ و دفاع، شهادت و ایثار است، پرداخته شود. برای پی بردن به این مقصود، نخست باید، دفاع مقدس را بشناسیم و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را بررسی نماییم؛ آنگاه، همراه با بررسی منابع داستانی جنگ و پس از جنگ، بسآمد و نمودهای آن را در این حوزه، جستجو و مظاهر آن را معلوم و مشخص کنیم. پیش از هر چیز و برای رسیدن به این آرمان، باید ببینیم دفاع مقدس چیست؟ آنگاه به بررسی جلوه های آن در آثار مربوط پرداخته شود.

۱-۳ - « دفاع مقدس »

عنوان خاص و مشخص برای دوران ۸ ساله ی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران است. چون ما شروع کننده ی جنگ نبودیم؛ و تنها به دفاع از کبان مملکت و انقلاب اسلامی خود پرداختیم، به این دوران، عنوان « دفاع مقدس » داده شده است. جنگی که از طرف حکومت عراق، به ملت و دولت نوپای جمهوری اسلامی ایران، تحمیل شد و طی آن صدمات و تلفات مادی و معنوی جبران ناپذیر فراوان به ما وارد کرد.

جنگ تحمیلی ۸ ساله، رسماً در تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، با هجوم سراسری ارتش مجهز عراق، به مرزهای غربی ایران (به طول حدود ۸۰۰ کیلومتر) آغاز و در تاریخ ۱۳۶۷/۴/۲۷ با پذیرش قطعنامه ی ۵۹۸ آتش بس سازمان ملل متحد، از سوی ایران، پایان یافت.

دوران جنگ تحمیلی یا بهتر بگوییم دوران حماسه و ایثار، گرچه از یک مقطع زمانی آغاز و در مقطع دیگری پایان یافته، ولی تأثیرات شگرف و عمیقی بر تمامی ارکان دولت و ملت ایران نهاده است که تا مدت های مدیدی باقی خواهد ماند.

این جنگ، با این که تلفات و ضایعات زیادی را بر پیکر این مردم قهرمان و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در تمامی ابعاد اقتصادی، نظامی، صنعتی، سیاسی و حتی فرهنگی وارد کرد؛ ولی تأثیرات مثبت و برکات بسیار فراوانی را نیز به دنبال داشت، که می توان به پیشرفت های بسیار نظامی، صنعتی و اقتصادی اشاره نمود.